

О. Юрійчук

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
аспір. кафедри теорії та філософії права

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

© Юрійчук О., 2016

Розглянуто аксіологічні аспекти правової культури. Особливу увагу зосереджено на понятті правової культури, співвідношенні правової культури з правовою системою, правовою реальністю та правом. Автор зосереджується на аксіологічному трактуванні правової культури, наводить погляди науковців, розглядає переваги та недоліки ціннісного виміру правової культури.

Ключові слова: право, правова культура, правова свідомість, правове буття, аксіологія.

Е. Юрійчук

ИЗМЕРЕНИЕ АКСИОЛОГИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ

Рассмотрены аксиологические аспекты правовой культуры. Особое внимание сосредоточено на понятии правовой культуры, соотношении правовой культуры с правовой системой, правовой реальностью и правом. Автор сосредоточен на аксиологической трактовке правовой культуры. Приведены взгляды ученых, рассмотрены преимущества и недостатки ценностного измерения правовой культуры.

Ключевые слова: право, правовая культура, правовое сознание, правовое бытие, аксиология.

О. Yuriychuk

MEASURING OF AXIOLOGY OF LEGAL CULTURE

The article discusses some axiological aspects of legal culture. Particular attention is focused on the concept of legal culture, legal culture ratio with the legal system, the legal reality and law. The main focus is on axiological interpretation of legal culture, the views of scientists, the advantages and disadvantages of valuable dimension of legal culture are examined.

Key words: law, legal culture, legal consciousness, legal being, axiology.

Постановка проблеми. Категорія правової культури у юриспруденції найчастіше розглядається як об'єкт дослідження соціології права чи загальної теорії права, що не покращує її сприйняття та усвідомлення як основоположного елемента формування і стійкого закріплення правової реальності. В загальнотеоретичній юриспруденції правова культура визначається як система правових цінностей і вважається однією з основоположних категорій загальнолюдських цінностей, а також невід'ємною ознакою правової держави та необхідною передумовою створення

демократичного режиму. Від правової культури залежить осмислення людиною правових явищ і вона є гарантією дії верховенства правового закону.

Україна, згідно із Конституцією України, є демократичною та правовою державою, що, відповідно, вимагає зростання рівня правової культури суспільства.

Аналіз дослідження проблеми. Сьогодні в юридичній літературі поширене саме теоретичне осмислення терміна “правова культура” та її аксіологічного виміру, зокрема у працях таких відомих вітчизняних вчених, як О. Гришук, В. Лемак, І. Голосніченко, В. Копейчиков, В. Карпуніна, В. Тацій, Ю. Годика та ін.

Дещо менше уваги учені-правознавці, філософи та соціологи права приділяли філософсько-методологічному аспекту дослідження правової культури.

Мета статті зумовлює необхідність філософсько-правового аналізу широкого кола питань, що стосуються аксіологічного виміру правової культури та особливостей її співвідношення із суміжними категоріями.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження в галузі філософії та теорії права здійснюють під гаслом гуманістичного підходу до розуміння права, приділяючи увагу насамперед основним правам людини, засадам суспільного і державного розвитку. Відповідно, існує дуже багато наукових визначень поняття правової культури, тоді як питання щодо філософсько-правового осмислення правової культури досі залишається відкритим. С. Нефьодов та М. Нефьодова пишуть, що досі не існувало чіткого визначення цього поняття у зв'язку з такими обставинами: по-перше, в дослідженнях правової культури, які відбувалися в 80-ті роки ХХ ст., головним було поняття “соціалістичної правової культури”, хоча суспільні відносини переживали зміни і не могли трактуватися через вказану категорію; наступною важливою обставиною було те, що виокремлення аспектів правової культури відбувалося без урахування соціально-філософських підходів до аналізу проблеми; і нарешті, зі зникненням Радянського Союзу питання правової культури почало характеризуватися вузьким спрямуванням, пов'язаним виключно із юриспруденцією як професійною діяльністю [8, с. 242]. А. Скуратівський також виділяє три етапи в дослідженні змісту правової культури: дореволюційний, радянський і сучасний, зазначаючи, що на перших двох етапах відбувалися зміщення та взаємозаміна правової культури як частини правосвідомості, і лише після 70-х років ХХ ст. правову культуру почали розглядати системніше [10, с. 391].

В юридичній літературі стверджують, що правова культура – це різновид загальної культури, який віддзеркалює систему цінностей, що належать до правової дійсності цього суспільства. В. Копейчиков визначає правову культуру як систему правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші найважливіші соціальні цінності [4, с. 178]. Інший теоретик права, В. Лемак відображає зміст правової культури як особливе юридичне багатство, яке виражається у досягнутому рівні регулятивних властивостей права, нагромаджених правових цінностей, тих особливостей права, юридичної техніки, котрі належать до духовної культури і правового прогресу [6, с. 217].

Однак наведені визначення правової культури не дають уявлення про правову культуру як філософсько-правовий постулат, тому актуальною залишається проблема співвідношення цієї категорії із іншими гранично широкими поняттями у галузі права, такими як правова реальність, правове життя, правова система тощо.

Зокрема, цікавим є питання співвідношення правової культури та правової системи.

С. Котковець, досліджуючи ці категорії через призму національної ідеї, зазначає, що правова культура характеризується ознаками, які свідчать про своєрідність певної соціальної спільноти, тоді як правову систему можна визначити як сукупність соціально-юридичних компонентів, які є порівняно стабільними та самостійними. Відповідно С. Котковець вказує, що ці терміни не тотожні, оскільки правова система – цілісне явище, а правова культура – окремий аспект правової

реальності чи системи [5, с. 58]. Вважаємо за доцільне погодитися з дослідником, адже правову систему варто розглядати як окреме та самодостатнє утворення, в межах якого існує і розвивається правова культура.

Співвідношення правової культури та правової реальності необхідно розглядати через призму останньої; зокрема, правова реальність, на думку дослідників, існує у двох формах – об'єктивній (правові відносини та соціальні інститути) та суб'єктивній (сфера правосвідомості) [2, с. 118]. На нашу думку, правова культура є виявом самої суб'єктивної форми правової реальності, яку також характеризують норми та цінності правової свідомості.

З урахуванням наведених тверджень питання співвідношення права та правової культури видається найлегшим, оскільки очевидно, що і правова реальність, і правова культура, і правова система – це зовнішнє вираження самого права.

У сучасній науці філософії права сформовано чотири основні підходи до визначення правової культури: філософський або аксіологічний, антропологічний, структурно-семіотичний або інформаційний та соціологічний. Ми ж звернемо увагу на трактування правової культури через призму аксіологічного підходу.

Правова культура у філософсько-правовому трактуванні часто визначається як явище, яке за обсягом перевищує право. Ця думка притаманна представникам нормативного підходу, які розуміють право як систему формально визначених правил поведінки, які забезпечуються державою, тоді як решта елементів, не маючи “юридичної” природи, охоплюються поняттям правової культури, яка входить в межі так званого бажаного, ідеального права.

Правову культуру доцільно розглядати через аксіологічний підхід, оскільки у філософії права відображена більшість ідей культурології, а також, як стверджує К. Лінейцева, в основу цього підходу покладена головна ціннісна установка правової культури – забезпечення балансу сил та інтересів спільноти, яке стабілізує суспільні відносини і створює умови для їх еволюції [7, с. 38].

Правова культура з погляду філософії права акумулює та актуалізує досягнення людини зокрема та суспільства загалом в окремих сферах життєдіяльності, серед яких найголовнішими є правова та соціальна. Окрім цього, правова культура містить у собі культурний зміст та особливості правових систем світу. Правову культуру доцільно вважати частиною культури загалом, оскільки вона, визначаючи характер дії законодавства та упорядковуючи його відповідно до історичних вимог та національної ідеї, створює передумови для прогресивного існування загальної культури і є частиною правового буття соціуму.

Виявляючи аксіологічний зміст правової культури, варто зосередитися також на загальнолюдських цінностях, серед яких виділяють права людини, демократію, свободу та її прояви, рівність, теорію поділу влади тощо. Однак є і противники такого підходу. Зокрема, Ю. Оборотов зазначає, що приписування перерахованих цінностей до правової культури бере свій початок від посттоталітарного суспільства і є не чим іншим, як протиставленням принципам тоталітаризму, що робить поняття правової культури розмитим і надто узагальненим [9, с. 34]. Такий підхід видається неправильним, адже загальнолюдські цінності є ознакою розвиненої правової культури, відрізняють її від нерозвиненої та наближають до “ідеального” типу правової культури.

З іншого боку, визначення філософією права ціннісних критеріїв у трактуванні культури права відбувається з акцентом на їхній визначальній ролі у цьому понятті. Саме це сприяє узагальненню культури права та зникненню меж, які б відділяли культуру права від інших, пов'язаних з нею явищ, тобто культурі права надається гранично широкий зміст. У зв'язку з цим часто виникають ситуації, коли культуру права через відсутність належного філософсько-правового розуміння замінюють іншими поняттями, наприклад правосвідомістю, зазначаючи про: “Загальний стан... правосвідомості всього населення країни, який виражає рівень розвитку права та правосвідомості” [1, с. 51].

Серед позитивних рис аксіологічного підходу до розуміння культури права виокремимо те, що філософія права пов'язує правову культуру із загальною культурою, надаючи праву і його системі цінностей ваги для суспільства та держави зокрема. Однак без належного дослідження та

трактування правова культура перетворюється на відірване від права явище, яке складається із абстрактних істин, які важко перетворити на реальність.

Висновки. Філософсько-правове тлумачення правової культури досі є дещо не визначеним та суперечливим, здебільшого через перенесення явища правової культури виключно у соціологічне чи загальнотеоретичне поле досліджень. Для того, щоб окреслити основні риси правової культури, необхідно розмежувати її із такими категоріями, як правова реальність, правова свідомість та право, а також виокремити спільні та відмінні риси зазначених явищ, не залишаючи поза увагою випадки, коли ці поняття взаємозумовлені та взаємодоповнювані.

Ціннісний підхід до трактування правової культури дає змогу привнести правову сферу до культури загалом, однак потрібно уникати узагальнення цього поняття, щоб не допустити розмитості явища правової культури, її виведення за межі права, що реально існує, до недосяжного “ідеального”.

1. Алексеев С. С. *Восхождение к праву: поиски и решения* / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2002. – 608 с. 2. Бачинин В. А. *Философия права и преступления* / В. А. Бачинин. – Х. : Фолио, 1999. – 607 с. 3. Волинка К. Г. *Теория державы и права: навч. посіб.* / К. Г. Волинка – К. : МАУП, 2003. – 240 с. 4. *Загальна теорія держави і права* / за ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком, 1997. – 320 с. 5. Котковец С. П. *Теоретико-методологические аспекты соотношения категорий “национальная правовая система” и “национальная правовая культура”* / С. П. Котковец // *Философия права*. – 2007. – № 5. – С. 57–61. 6. Лемак В. В. *Загальна теорія держави і права* / В. В. Лемак. – Ужгород, 2003. – 251 с. 7. Линеїцева К. С. *К вопросу о понятии “электорально-правовая культура”* / К. С. Линеїцева // *Право и государство: теория и практика*. – 2013. – № 5 (101). – С. 35–41. 8. Нефедов С. И. *Критерии сформированности правовой культуры студентов* / С. И. Нефедов, М. С. Нефедова // *Ползуновский вестник*. – 2006. – № 3. – С. 240–252. 9. Оборотов Ю. Н. *Традиции и новации в правовом развитии : монография* / Ю. Н. Оборотов. – Одесса : Юрид. л-ра, 2001. – 160 с. 10. Скуратівський А. *Правова культура: сутність, стан та шляхи розвитку* / А. Скуратівський // *Збірник наукових праць Української академії державного управління при Президенті України* / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – Вип. 1. – К. : Видавництво УАДУ, 2000. – С. 389–401.

REFERENCES

1. Alekseev S. S. *Voshozhdenie k pravu: poiski i reshenija* [Climbing to the Law: the Search and the Solutions]. 2-e izd. Moscow. Norma Publ., 2002. 608 p. 2. Bachinin V. A. *Filosofija prava i prestuplenija* [Philosophy of the Law and the Crime]. Kharkov. Folio Publ., 1999. 607 p. 3. Volynka K. H. *Teoriya derzhavy i prava: Navch. posib.* [The Theory of the State and the Law] Kyiv. MAUP Publ., 2003. 240 p. 4. *Zahal'na teoriya derzhavy i prava / Za red. V.V. Kopyeychykova.* [The General Theory of the State and the Law] Kyiv. Yurinkom Publ., 1997. P. 140. 5. Kotkovec S. P. *Teoretiko-metodologicheskie aspekty sootnosheniya kategorij “nacional'naja pravovaja sistema” i “nacional'naja pravovaja kul'tura”* [Theoretical and Methodological Aspects of the Relations Categories of "National Legal System" and "the National Legal Culture"] *Filosofija prava*. 2007. Vol. 5. Pp. 57–61. 6. Lemak V. V. *Zahal'na teoriya derzhavy i prava.* [The General Theory of the State and the Law] Uzhhorod. 2003. Pp. 217–218. 7. Linejceva K. S. *K voprosu o ponjatii “jelektoral'no-pravovaja kul'tura”* [To the Question of the Concept of “Electoral and Legal Culture”] *Pravo i gosudarstvo: teorija i praktika*. 2013. Vol. 5 (101). Pp. 35–41. 8. Nefedov S. I. *Kriterii sformirovannosti pravovoj kul'tury studentov* [Criteria of Formation of the Legal Culture of Students] *Polzunovskij vestnik*. 2006. Vol. 3. Pp. 240–252. 9. Oborotov J. N. *Tradicii i novacii v pravovom razvitii : monogr.* [Traditions and Innovations in the Legal Development: Monography] Odessa. Jurid. l-ra Publ., 2001. 160 p. 10. Skurativ's'kyu A. *Pravova kul'tura: sutnist', stan ta shlyakhy rozvytku.* *Zbirnyk naukovykh prats' Ukrayins'koyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry Prezidentovi Ukrayiny* [The Legal culture: the Nature, Condition and the Development] Vol. 1. Kyiv. UADU Publ., 2000. Pp. 389–401.